

Lectio prima (I.)

A latin nyelv

A latin nyelv a Római Birodalom (Kr. e. 753 – Kr. u. 476) hivatalos és irodalmi nyelve volt. Róma kezdetben kicsiny pásztor-település volt, melyet latin nyelvet beszélő parasztok és pásztorok alapítottak meg, Latium vidékén (Közép–Itália). A monda szerinti alapítók: Romulus és Remus, isteni és királyi vérből származó ikerpár voltak. Később várossá, majd birodalomná nőtt, melynek nagy kiterjedése miatt a latin nyelv Európában, Kis–Ázsiában és Észak–Afrikában is nagy kulturális jelentőséggel bírt a Birodalom felbomlása után is.

A latin nyelv az indoeurópai, (más néven az indogermán) nyelvcsalád tagja.

Eredetileg a nép minden rétege az ún. vulgáris (vö. vulgus, -i n = nép) latint beszélte, melyből fokozatosan fejlődött ki a közigazgatási és az irodalmi nyelv. A latin leány-nyelveiben (az ún. neolatin nyelvekben) pl.: olasz, spanyol, francia, portugál, az így kialakult latin a helyi lakosság eredeti nyelvével keveredett, majd az idők során nyelvfejlődésen is átment. Az irodalmi nyelv a Birodalom területén, annak nagy kiterjedése ellenére is egységes volt, ezt használták hivatalos, majd keresztény egyházi nyelvként is. A gyorsan fejlődő tudományok, következésképpen az egyetemi oktatás nyelve Európában a későbbiek folyamán is a latin nyelv lett. (Tudományos körökben még a XX. század elején is beszéltek.)

A görög kultúra a rómainál hamarabb kezdett gyors ütemű fejlődésbe, amely a tudományokat is érintette. Ebből az következik, hogy egy olyan nép nyelvében, mely kulturálisan előrébb jár, a szaknyelvi szókincs is fejlettebb az adott tudományágakban. A latin nyelv tehát elég sok ógörög nyelvből vett elemet tartalmaz az orvostudomány terén is.

A latin nyelv az indoeurópai nyelvcsalád itáliai ágához tartozik. Tudni kell róla még azt is, hogy, csakúgy mint más, e nyelvcsaládhoz tartozó nyelvek, rendelkezik az alábbi sajátosságokkal:

- esetrendszer, és ehhez kapcsolódó ragozási rendszer a névszóknál
- névszók nemei (hím, nő, semleges)
- előljárószók (praepositio–k) használata
- igeragozás árnyaltsága: aktív, passzív ragozás, igeállapot vagy -szemlélet (folyamatos, befejezett, beálló)

Az orvosi latin szaknyelv

Az orvosi terminológia nyelvtani szempontból teljes mértékben a latin nyelvtan szabályait követi, szókincse azonban 5 rétegből áll:

- latin szavak
- görög szavak, melyek mindenképpen latinul ragozódnak és a latin helyesírás szabályai szerint kell leírni őket
- összetett szavak, melyek állhatnak csak latin, csak görög, vagy vegyesen latin és görög elemekből is
- továbbképzett szavak a fenti típusok bármelyikéből, a latin nyelvtan szóképzési szabályainak megfelelően Pl. nómenklatúra (nevezéktan)

<i>nomen</i>	-	<i>kla</i>	-	<i>tura</i>
lat.= név		gör.= hív, nevez (kaleó)		latin főnévképző

- valamely élő nyelvből átvett szavak, ezek egyre gyakoribbak. Általában újonnan felfedezett betegségek, diagnosztikai eljárások nevei, leginkább angol nyelven.

Az orvosi nevezéktan egységesítése több lépésben történt:

Bázeli Nomina Anatomica (BNA 1895): Az anatómiai nevek első elfogadott összeállítása, melyet Bázelen hoztak létre. Ezzel akarták megszüntetni az anatómiai nevek használata terén

uralkodó zűrzavart. A szakszavak (*terminus technicus*-ok) kiválasztásában az egyszerűség és rövidség volt a döntő. Ebbe a listába 5000 fogalom került be. Később, ezzel párhuzamosan kezdték el használni a **JNA**-t (**Jenai Nomina Anatomica 1935**), a Német Anatómiai Társaság által kezdeményezett nomenklatúrát, mely alapvető változtatásokat tartalmazott, ám soha nem ment át a nemzetközi köztudatba és sok zavart okozott a párhuzamos használatból eredően.

Párizsi Nomina Anatomica (PNA 1955): Párizsban ült össze a VI. Nemzetközi Anatómiai Kongresszus, mely ezt a véglegesített nomenklatúrát elfogadta. Ez a BNA-ra támaszkodott. Lényege a fogalmak egyszerűsége, rövidsége és könnyű megjegyezhetősége volt. 1960-ban New York-ban ezt a nevezékrendszer kb. 10 %-ban módosították, mely leginkább a diphtongusok (kettős mgh.-k) megszüntetését és a kötőjellel írt összetett szavak egybeolvasztását jelentette, továbbá nyelvtani tévedéseket is korrigáltak. A továbbiakban még **Wiesbadenben (1965)**, **Tokióban (1975)** és **Mexikóban (1980)** kerítettek sort apróbb változtatásokra.

A latin kiejtés és írás

Mássalhangzók:

C → C	magas mgh. és magas kettőshangzó előtt	<i>Cicero, Caesar</i>
C → K	minden egyéb esetben: mély mgh. és msh. előtt és szó végén	<i>Catullus, Claudia, lac (=tej)</i>
S → SZ, néha Z		

Magánhangzók:

A → Á		
E → É	(Ezt minden egyes szó esetében meg kell tanulni. A szótárak vízszintes vonallal jelzik, ha hosszú az E (ē), ilyenkor kell É-t mondani.)	
→ E		
I → I		
I → J	mgh. előtt és két mgh. között	<i>Iulia, maior</i>
Y → Ü		

Kettőshangzók:

PH → F		<i>philosophia</i>
CH → KH		<i>chromosoma</i>
TH → TH, T		<i>Thales, theologus</i>
TI → CI	mgh. előtt (kivéve, ha s, t, x van előtte)	<i>attractio</i>
QU → KV	mgh. előtt	<i>aqua (= víz)</i>
SU → SZV	mgh. előtt (nem mindig)	<i>Suetonius</i>
GU → GV	mgh. előtt	<i>lingua (= nyelv)</i>
AE → É		<i>Caesar</i>
OE → Ö		<i>Oedipus</i>
De! AË → AÉ		<i>aër (= levegő)</i>
OË → OÉ		<i>poëta (= költő)</i>

Az itt fel nem sorolt betűk és betűkapcsolatok kiejtése megegyezik a magyarral.

A latin és magyaros írásmód elvei

A latin és görög eredetű orvosi szavak írásában mind a latin, mind a magyaros írásmódnak megvan a maga létjogosultsága. A latin vagy magyaros írás eldöntésekor két általános rendező elvnek kell érvényesülnie:

1. A köznyelvivé válás szerinti rendező elv

Azokat a szavakat és kifejezéseket, melyek a köznyelvben már meghonosodtak (embrió, ciszta, vakcina stb.), magyarosan írjuk.

2. A szövegfajták, vagyis a címzettek szerinti rendező elv

A széles olvasóközönségnek szánt ismeretterjesztő szövegben a fonetikus (kiejtés szerinti) írásmódot célszerű használni. A szakmai szövegekben a latin írásmódot, kivéve a tudományágak és szakterületek neveit (citológia), valamint az orvosi eljárások és műszerek elnevezéseit (akupunktúra, laringoszkóp).

E szabályok ellenére ez a tankönyv valamennyi esetben a latin írásmódot használja, hisz könnyebb a már megtanult latin írásmódot átírni fonetikusán, mint egy magyaros írásmóddal megtanult szót átírni latinosan.

Egyéb helyesírási tudnivalók:

A magyartól eltérően nagy kezdőbetűvel írjuk a tulajdonnevekből képzett mellékneveket és határozószókat is. Pl. Latinus (= latin), Latine (= latinul)

A modern anatómiai könyvek helyesírásában már az i=j kiejtés szerinti elvet követik a leírásban is. Pl. ieiunum helyett jejunum (=éhbél).

1. Olvasási gyakorlat:

a)

Quintus Horatius Flaccus, Caius Iulius Caesar, Caecilia, Boëthius, vacatio, oedema, Mykenae, gymnasium, chromophag, status quo, conditio sine qua non, vis maior, Christianus, centrum, doctor, psychologia, index, fusio, praeda, functio, suggestio, symphonia,

b)

aër, lingua, gustus, nasus, brachium, ieiunum, rhetor, ambulancia, thorax, haemorrhagia, saccus, aqua, vaccina, cranium, liquor, sanguis, obliquus, diaphragma, urethra, lethargia

2. Írja át az alábbi szavakat latin írásmóddal!

perszóna, infúzió, menza, cellula, ekce, lektor, kultusz, Odüsszeusz, prémium, ödéma, Júliusz, kvantum, sváda, antikvárium, grácia, akvárium, produkció, kromoszóma, illúzió, minisztérium, kurátor, rektor, kollokvium, elegancia, muníció, prédikátor

Corpus humanum - Az emberi test

corpus, -oris n = test
humanus, -a, -um = emberi
caput, -itis n = fej
frons, -tis f = homlok
tempus, -oris n = halánték, idő
faciēs, -ei f = arc, felszín
oculus, -i m = szem
auris, -is f = fül
nasus, -i m orr
os, oris n = száj
collum, -i n = nyak
cervix, -icis f = nyak
truncus, -i m = törzs
dorsum, -i n = hát
axilla, -ae f = hónalj
extremitas, -atis f = végtag, (végső,
szélső rész, vö. extrém)
membrum, -i n = tag, testrész
humerus, -i m = váll
brachium, -i n = (fel)kar
antebrachium -i n = alkar

cubitus, -i m = könyök
manus, -us f = kéz
palma, -ae f = tenyér
digitus, -i m = ujj
pectus, -oris n = mellkas
thorax, -acis m = mellkas
mamma, -ae f = emlő
abdomen, -inis n = has
pelvis, -is f = medence
coxa, -ae f = csípő
femur, -oris n = comb(csont)
genu, -ūs n = térd
crus, cruris n = lábszár
pēs, pedis m = láb
malleolus, -i m = boka
calx, calcis f (m) = sarok
cutis, -is f = bőr
pilus, -i m = szőr
barba, -ae f = szakáll
unguis, -is m = köröm

Sententiae:

Medicus curat, natura sanat.

Nomen est omen.

curat (curo) = kezel. gondoz, ápol
est (sum, esse, fui) = van
medicus, -i m = orvos
natura, -ae f = természet
nomen, -inis n = név
omen, -inis n = előjel, intő jel, végzet
sanat (sano) = gyógyít

Grammatica:

1. A dēclinatiós rendszer:

A latin nyelvben a névszókat (főnevek, melléknevek, számnevek és a névmások) ragozni kell. A latin névszóragozási rendszert *dēclinatio*-nak nevezzük, melyen belül 5 különböző csoport van. A névszóragozás (deklinálás) során az ún. ragozási gyökhöz az adott dēclinatióra jellemző esetvégzések kapcsolódnak.

A névszóragozási rendszerben két szám:

singularis – egyes szám

pluralis – többes szám

és ezeken belül 5 eset van:

nominativus	alanyeset	Ki? Mi?
accusativus	tárgyeset	Kit? Mit?
genitivus	birtokos eset	Kinek a...? Minek a... (valamije, birtoka)?
dativus	részes eset	Kinek? Minek?
ablativus	általános határozó eset	többféle határozót is kifejezhet pl. Hol? Mikor? Mivel?

2. A főnevek szótári alakja

A latinban az egyes szófajoknak több különböző elemből álló ún. **szótári alakja** van. Ezek az elemek tartalmazzák a szükséges információkat ahhoz, hogy az adott szót nyelvtanilag helyesen használni tudjuk. A főnév szótári alakja 3 elemből áll:

- Sing. Nom. (Egyes szám, alanyeset) → ebből megismerjük magát a főnevet
- Sing. Gen. (E.sz. birtokos eset) → ez alapján soroljuk declinációba a főneveket.

- I. -ae (ejtsd: é!)
- II. -i
- III. -is
- IV. -ūs
- V. -ei

Továbbá a III. decl.-ban csak ebből az alakból kaphatjuk meg a ragozási gyököt.

- A főnév neme → ez jelzős szerkezetben a jelzővel való egyeztetéshez szükséges. Írásban egy-egy betűvel rövidítjük, szóban viszont latinul ki kell mondani!

m: masculinum (hímnemű)

f: fēmininum (nőnemű)

n: neutrum („egyik sem a kettő közül” = semleges nemű)

A szótári alakok, declinációk és nemek közötti összefüggést az alábbi táblázat foglalja össze:

	Sing. Nom.	Sing. Gen.	Genus (Nem)	jelentés
I. decl.	palma	-ae	f	tenyér
II. decl.	oculus membrum	-i -i	m n	szem tag
III. decl.	pollex auris caput	-icis -is -itis	m f n	hüvelykujj fül fej
IV. decl.	fructus genu	-ūs -ūs	m n	gyümölcs térd
V. decl.	faciēs	-ei	f	arc

Lectio secunda (II.)

Translatio

os capitis
arcus aortae
musculus manus
musculus abdominis
vena cordis
digitus pedis
os trunci
organum visus
lobus hepatis
glandula linguae

facies colli
angulus frontis
septum nasi
pars pelvis
nervus auris
luxatio coxae
ramus nervi colli
articulatio digiti manus
foramen valvulae cordis
ligamentum genus

a szájnak az ürege (szájüreg)
a hasnak a tájéka (hastájék)
a mellkasnak az idege (mellkasideg)
az alkarnak a felszíne (alkarfelszín)
a tödőnek a lebenye (tüdőlebeny)
a könyöknek az ízületének a része (a könyökízület része)
a kéznek az izma (kézizom)
a lábnak a csontjának a nyaka (a lábcsont nyaka)
a kéznek a hátának az idege (a kézhát idege)
az orrsövénynek a ferdulése (orrsövény-ferdülés)

Sententiae:

Centrum circulationis sanguinis est cor.
Historia est magistra vitae.

Vocabulum

lectio, -nis f = olvasmány, lecke
translatio, -nis f = fordítás
sententia, -ae f = mondat, közmondás
vocabulum, -i n = szótár
grammatica, -ae f = nyelvtan
angulus, -i m = szöglet, sarok
aorta, -ae f = aorta (a test legnagyobb ütőere)
arcus, -us m = ív
arteria, -ae f artéria (verőér)
articulatio, -onis f = ízület
cavum, -i n = üreg
centrum, -i n = központ
circulatio, -nis f = keringés
cor, cordis n = szív
dēviatio, -onis f = ferdülés
foramen, -inis n = nyílás, lyuk
forma, -ae f = alak
glandula, -ae f = mirigy
hēpar, -atis n = máj
historia, -ae f = történelem, történet

ligamentum, -i n = szalag
lingua, -ae f = nyelv
lobus, -i m = lebeny
luxatio, -onis f = ficam
magistra, -ae f = tanárnő, mester(nő)
musculus, -i m = izom
nervus, -i m = ideg
organum, -i n = szerv
os, ossis n = csont
pars, -partis f = rész
pulmo, -onis m = tüdő
radix, -icis f = gyökér
ramus, -i m = ág
regio, -onis f = terület, tájék
sanguis, -inis m = vér
sēptum, -i n = sövény
sinus, -ūs m = öböl, üreg
valvula, -ae f = billentyű
vēna, -ae f = véna (visszér)
visus, -ūs m = látás

Grammatica:

1. A Sing. Nom. (egyés szám alanyeset) és a Sing. Gen. (egyés szám birtokos eset) végződése – amint azt előző leckénkben már láttuk – egyértelműen kiolvashatóak a szótári alakból. A III. decl.-ban a Sing. Nom.-nak nincs végződése, így csak különböző nominativus-alakokról beszélhetünk.

Van néhány görög szó, amely megtartotta eredeti görög Sing. Nom. végződését, így kerültek a II. decl.-ba **-on n** végződésű szavak (pl. encephalon, -i n = agyvelő), de! csontváz = gör.:scelet**on**, lat. (orvosi használatban): scelet**um**. A II. decl.-ban **-er** nominativus-végződésű főnév pl. magister, -tri m = mester, tanár.

	I.	II.	III.	IV.	V.
nem	f	m n	m, f, n	m n	f
sing. nom.	-a	-us -um -er (-on)	különféle	-us -u	-ēs
sing. gen.	-ae	-i	-is	-us	-ei

2. A birtokos szerkezet:

Az orvosi szaknyelvben különlegesen fontos a szervek, testrészek, ill. azok egymáshoz való viszonyának pontos megnevezése. Ezt legtöbbször nem lehetséges egy főnévvel kifejezni, hanem a latin nyelvben erre a szó szerkezetek alkalmasak. Használhatunk birtokos, és jelzős szerkezeteket, valamint e kettő kombinációját.

A birtokos szerkezet egy birtokból és tetszőleges számú birtokosból áll. Ezek sorrendje a magyarhoz képest – több birtokos esetén is! – fordított.

birtok + birtokos + birtokos + ...

főnév vagy   főnév vagy   - „ -   - „ -
jelzős szerkezet   jelzős szerkezet   - „ -   - „ -

Nominativusban   Genitivusban   Genitivusban   Genitivusban.....

Magyar fordítás sorrendje: visszafelé

4.   3.   2.   1.

Például:

a szív billentyűje   valvula cordis
a szív billentyűjének a nyílása   foramen valvulae cordis
a szív billentyűjének a nyílásának az alakja   forma foraminis valvulae cordis
1.   2.   3.   4. ↔ 4.   3.   2.   1.

Az orvosi szaknyelv birtokos szerkezeteit legtöbbször összetett szóval is fordíthatjuk magyarra, pl. a szív billentyűje = szívbillentyű, a szívbillentyű nyílása, a szívbillentyű-nyílás alakja – így szebben hangzik a többszörös birtokos szerkezet.

Lectio tertia (III.)

Translatio

suturae cranii
 musculi abdominis
 foramina valvulae
 organa auditus
 symptomata scabiei
 atria cordis
 labia oris

ossa antebrachii
 papillae linguae
 nervi cervicis
 partes corporis
 cartilagine laryngis
 functiones musculi
 articulationes pedis

x-----x-----x

az izom fejei
 a fej izmai
 a tüdő lebenyei
 a térd szalagjai
 a csont részei
 a nyelv mirigyei

a csigolya ívei
 a szem idegei
 a kéz ujjai
 a máj felszínei
 a koponya csontjai
 a szív kamrái

Sententiae:

Libri amici, libri magistri.
 Verba movent, exempla trahunt.

Vocabulum

amicus, -i m = barát
 atrium, -ii n = pitvar
 auditus, -us m = hallás
 cartilago, -inis f = porc
 cranium, -ii n = koponya
 exemplum, -i n = példa
 functio, -onis f = működés
 labium, -ii n = ajak
 larynx, -ngis m = gége
 liber, libri m = könyv

magister, -tri m = mester, tanár
 movent (moveo2) = mozdítanak
 papilla, -ae f = szemölcs
 scabiēs, -ei f = rühesség
 sutura, -ae f = varrat
 symptoma, -atis n = tünet
 trahunt (traho3) = húznak, vonnak
 ventriculus, -i m = kamra
 verbum, -i n = szó; ige
 vertebra, -ae f = csigolya

Grammatica:

A névszók többesszám alanyesete (pluralis nominativa):

	I.	II.		III.		IV.		V.
nem	f	m	n!	m, f	n!	m	n!	f
plur. nom.	-ae	-i	-a	-ēs	-a	-ūs	-ua	-ēs

Fontos szabályok:

1. A semleges nemű (n) névszók többesszáma – bármelyik declinációhoz tartozzanak is - **mindig a**-ra végződik. Pl. organum – organ**a**, caput – capit**a**, genu – genu**ua**.
2. Kettőtől felfelé többesszámot használunk a tőszámnevek után. Pl. magyarul: két izom (és nem két izmok), latinul viszont: duo musculi.

A plur. nom. esetvégződéseit ugyanaúgy a ragozási gyökhöz kell tenni, mint a sing. gen., és - természetesen – az összes többi eset végződéseit is. Erre különösen a III. declinációs főneveknél kell odafigyelnünk, itt ugyanis kizárólag a sing. gen.-ből tudjuk meghatározni a ragozási gyököt, mégpedig úgy, hogy a végződést levágjuk.

Pl. cervix, -ic \ is f → cervic**ēs**
 foramen, -in \ is n → foramin**a**

Lectio quarta (IV.)

Translatio

lobi pulmonum
cellulae nervorum
formae facierum
organa sensuum
fundi vesicarum
ossa manuum
parietes venarum
telae corporum

rami bronchorum
apparatus hominum
functiones musculorum
foramina sinuum
fracturae ossium
caries dentium
organismi animalium

X-----X-----X

a fülek fájdalmai
a szervek daganatai
a lábak ujjai

az alkarok vénái
a csípők ízületei
a bokák rándulásai

Sententiae:

Varicella, rubeola, morbilli etc. morbi puerorum sunt.
Ordo est anima rērum.
Repetitio est mater studiorum.
Pax mater artium.

Vocabulum

anima, -ae f = lélek
animal, -alis n = állat
apparatus, -ūs m = szervrendszer, készülék
ars, -tis f = művészet, mesterség
bronchus, -i m = hörgő
cariēs, -ei f = szuvaság
cellula, -ae f = sejt
dēns, dentis m = fog
distorsio, -onis f = rándulás
dolor, -oris m = fájdalom
etc. = et cētera = és a többi, stb.
fractura, -ae f = törés
fundus, -i m = fenék, alap, alj
homo, -inis m = ember
malleolus, -i m = boka
mater, -tris f = anya
morbilli, -orum m = kanyaró

morbus, -i m = betegség
ordo, -inis m = rend
organismus, -i m = szervezet
pariēs, -ētis m = fal
pax, -cis f = béke
puer, pueri m = kisfiú, gyermek
repetitio, -nis f = ismétlés
rēs, rei f = dolog, ügy
rubeola, -ae f = rózsahímlő
sensus, -ūs m = érzék(elés)
studium, -i n = igyekezet, törekvés,
tanulmány
sunt = vannak
tēla, -ae f = szövet
tumor, -oris m = daganat
varicella, -ae f = bárányhímlő
vēsica, -ae f = hólyag

Grammatica:

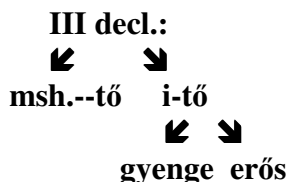
1. A névszók többesszám birtokos esete (pluralis genitivusa):

	I.	II.	III.	IV.	V.
nem	f	m, n	m, f, n	m n	f
plur. gen.	-arum	-orum	-um/-ium	-uum	-ērum

2. A III. declinációs névszók töve:

A névszóragozás során a ragozási gyökhöz kapcsolódó esetvégzések az adott declinációra jellemző ún. tőhangzóból keletkeztek különböző hangtani változások révén. (declinare = elhajlítani, elfordítani) Az I., II., IV. és V. declinációban csak egy-egy tőhangzó szerepel, ezért a ragozaskor nem kell erre külön odafigyelnünk.

A III. declinációhoz azonban ebből a szempontból kétféle névszó tartozik. A **főnevek** többsége mássalhangzó-tövé, kisebb részük i-tövé. Ezen belül lehetnek „gyengén” (az *i* csak egy esetragban van benne) és „erősen” (az *i* 2 vagy 4 ragban látszik) i-tövéek.

Az i-tövet a szótári alakból kell felismerni az alábbi szabályok alapján:

1. GYENGÉN I-TÖVŰEK:

a) Olyan főnevek, melyeknek

- Sing. Nom.-a-**ēs/-is** **ÉS**

- Sing. Nom.-a és Sing.Gen.-a egyenlő szótagszámú.

pl. **auris**, auris f (fül)   **pubēs**, pubis f (szeméremtájék)

b) Olyan főnevek, melyeknek

- Sing. Nom.-a-**s/-x** **ÉS**

- a Sing. Gen. ragja előtt két mássalhangzó van.

pl. **os**, ossis n (csont)   **calx**, **calcis** f (sarok)

Plur. Gen.: -ium
----

2. ERŐSEN I-TÖVŰEK:

a) az **-e**, **-al** és **-ar** Sing. Nom. végű semleges nemű főnevek.

pl. **animal** is, n

b) A III. declinációs alapfokú melléknevek zöme (1. köv. lecke)

Plur. Gen.: -ium semleges nemben a Plur. Nom. (és Acc.): -ia Sing. Abl: -i (1. később)
---

3. Összefoglalásképpen az eddig megismert végzések az alábbi táblázat tartalmazza:

	I.	II.	III.	IV.	V.
nem	f	m n	m, f, n	m n	f
sing. nom.	-a	-us -um -er (-on)	különbéle	-us -u	-ēs
sing. gen.	-ae	-i	-is	-ūs	-ei
plur. nom.	-ae	-i -a	-ēs -a/-ia	-ūs -ua	-ēs
plur. gen.	-arum	-orum	-um/-ium	-uum	-ērum

Lectio quinta (V.)

Translatio

musculus latus	foramen magnum
tumor malignus	corpus luteum
nervus opticus	hepatitis chronica
linea alba	musculi recti
intestinum crassum	genu dextrum
colon transversum	arteria coronaria
ren sinister	palatum molle
pulmo dexter	venae magnae
auris externa	arcūs longi
paries internus	bronchus principalis dexter
pars media	

X-----X-----X

bal kar	jóindulatú daganat
vékonybél	belső szervek
harmadik csigolya	ferde izom
széles arc	emberi légcső

Sententiae:

Rubor, calor, dolor, tumor et functio laesa notae inflammationis sunt.

Luxatio coxae congenita hodiē sanabilis est.

Ars longa, vita brevis.

Vocabulum

primus ³ = első	quartus ³ = negyedik
secundus ³ = második	quintus ³ = ötödik
tertius ³ = harmadik	pensum, -i n = feladat
albus ³ = fehér	longus ³ = hosszú
benignus ³ = jóindulatú	luteus ³ = sárga
brevis ² = rövid	magnus ³ = nagy
bronchus, -i m = hörgő	malignus ³ = rosszindulatú
calor, oris m = melegség, forróság	medius ³ = középső
chronicus ³ = idült, elhúzódó	mollis ² = lágy
colon, -i n = colon, a vastagbél-rendszer egy szakasza, régiesen: remesebél	nota, -ae f = jegy, ismertetőjel
congenitus ³ = veleszületett	obliquus ³ = ferde
coronarius ³ = koszorú-	opticus ³ = látó
crassus ³ = vastag	palatum, -i n = szájpad(lás)
dexter, -tra, -trum = jobb	rēctus ³ = egyenes
externus ³ = külső	rēn, renis m = vese
hepatitis, -idis f = májgyulladás	rubor, -oris m = pír, pirosság
hodiē = ma	sanabilis ² = gyógyítható
inflammatio, -nis f = gyulladás	sinister, -tra, -trum = bal
internus ³ = belső	tenuis ² = vékony
intestinum, -i n = bél	trachea, -ae f = légcső
laesus ³ = sérült, károsodott	transversus ³ = haránt
latus ³ = széles	tumor, -oris m = daganat
linea, -ae f = vonal	vita, -ae f = élet

Grammatica:

1. A melléknév szótári alakja és típusai

A melléknév szótári alakja két fontos nyelvtani információt tartalmaz:

- hány alakú/végű az adott melléknév: ez a főnevekkel történő nembeli egyeztetéshez szükséges (l. alább!)
- hányadik dēclinációhoz tartozik az adott melléknév: ezt a szám- és esetbeni egyeztetéshez kell tudnunk. (l. szintén alább!)

E két tulajdonság alapján a latinban a mellékneveknek 5 típusa van. Ezeket az alábbi táblázat mutatja be:

		m	f	n
I.-II.decl.	longus ³	longus	longa	longum
	dexter ³	dexter	dextra	dextrum
III. decl.	acer (éles)	acer	acris	acre
	fortis ² (bátor, erős)	fortis		forte
	fēlix,-icis (boldog, szerencsés) Sing. Gen.!			

A IV. és V. dēclinációhoz még kivételképpen sem tartoznak melléknevek!

A III. declinációs melléknevek erősen i-tövéek. (Van néhány kivétel, de ezek az orvosi nyelvben nem használatosak.)

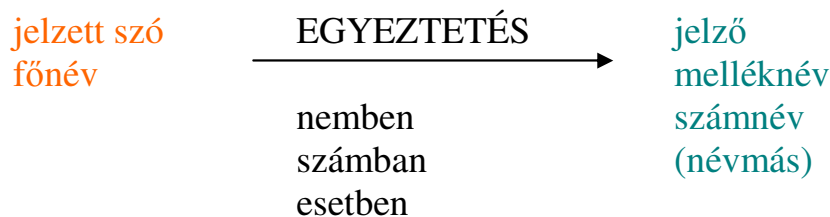
A mellékneveknél a ragozási gyököt a nemek szerinti nominativus végződéseket levélasztva kapjuk meg. A III. decl.-ós egyalakú mellékneveknél a Sing. Gen. szükséges a ragozási gyök megállapításához.

2. A jelzős szerkezet

A jelzős szerkezet jelzett szóból és jelzőből áll, mégpedig a latin nyelvben legtöbbször ebben a szórendben A magyarban pont fordítva van:

nagy véna ↔ vena magna

A latin nyelvben a jelzőt a jelzett szóval **nemben, számban és esetben egyeztetni kell!** Ezt a declinációs rendszer segítségével tudjuk megvalósítani.

Pensum:

Egyeztesse a megadott jelzőket a *vulnus*, *-eris n = seb* főnévvel! Fordítsa le és tanulja meg az így kapott szakkifejezéseket!

vulnus

abrasus 3 = horzsolt → .....

morsus 3 = harapott → .....

contusus 3 = zúzott → .....

scissus 3 = vágott → .....

incisivus 3 = szúrt → .....

sclopetarius 3 = lőtt → .....

lacerus 3 = szakított → .....

Lectio sexta (VI.)

Translatio

septum nasi osseum	paries oesophagi internus
ligamentum hepatis transversum	ventriculus cerebri quartus
parietes venarum magnarum	musculi thoracis profundi
digiti manus sinistrae	nervi pedis dextri
arcus faciei latae	ligamenta genus lata
pars cerebri externa	articulationes pedis transversae
musculi abdominis externi	symptomata carierum chronicarum
ossa antebrachii longa	arteriae genuum dextrorum
facies partium externarum	anguli oculorum sinistrorum

X-----X-----X

a jobb tüdő lebenye	a véna nagy öble
a bal kéz ujjai	a fogak heveny szuvasodása
a húgyholyagok fenekei	koponya-alapi törés

Sententiae:

Maximum remedium irae mora est.
Doctrina est fructus dulcis radicis amarae.

Vocabulum

sextus ³ = hatodik	maximus ³ = legnagyobb
acutus ³ = hegyes, betegségekre vonatkozóan: heveny	mora, -ae f = késlekedés, várakozás
amarus ³ = keserű	oesophagus, -i m = nyelőcső
basis, -is f = alap	osseus ³ = csontos
cerebrum, -i n = (nagy)agy	profundus ³ = mély
doctrina, -ae f = tudomány, tan	radix, -icis f = gyökér
dulcis ² = édes	remedium, -i n = orvosság
fructus, -us m = gyümölcs, termés	urinarius ³ = húgy-
ira, -ae f = harag	

Grammatica:

1. Az összetett szerkezetek

Az orvosi szaknyelvben nagyon gyakran előfordul, hogy a birtokos szerkezet valamelyik, vagy esetleg mindegyik tagja kap egy vagy több jelzőt. Így tehát a birtokos és a jelzős szerkezet kombinációja jön létre, amit *összetett szerkezet*nek nevezünk. Az anatómiai kifejezésekben ezeknek a szerkezeteknek a szórendje legtöbbször eltér az eddig tanult „klasszikus” szórendtől. Ugyanis, ha a birtokos szerkezetben a birtok jelzőt kap, akkor a birtokos beékelődik a jelzős szerkezetbe a főnév és a melléknév/számnév közé.

pl. *luxatio congenita coxae* helyett *luxatio coxae congenita*

Pensa:

1. Tegye többesszámba az alábbi jelzős szerkezeteket!
vena magna, facies lata, musculus longus, genu sinistrum, ligamentum latum, pulmo dexter, articulatio transversa, caries acuta, caput humanum, arcus medius, os brevis
2. Egyeztesse a zárójelben megadott melléknevet a főnévvel, tegye többesszámba a kapott kifejezéseket, majd fordítsa le őket!
ren (dexter, -tra, -trum), genu (sinister, -tra, -trum), cor (magnus 3), arcus (longus 3)

3. Egyeztesse a melléknevet a singularis genitivusban álló főnévvel, majd fordítsa magyarra a kapott szerkezetet!

articulatio cubiti (bal), nervus auris (közép), os coxae (jobb), arteria manus (bal)
angulus faciei (széles), sinus venae (nagy), symptoma hepatitis (idült), pars corporis (sárga)

4. Csoportosítsa az alábbi III. declinációs főneveket!

symptoma, pars, homo, abdomen, dens, animal, frons, caput, os (oris), pulmo, auris, unguis,
calx, os (ossis)

msh. – tő

gyenge i – tő

erős i - tő